

УДК 338.24:504.03(477)

## **НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ СОЦІОЕКОСИСТЕМАМИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН**

**Н. Данилевич**

*Львівський національний університет імені Івана Франка  
м. Львів просп. Свободи, 18*

*У даній статті проаналізовано організації управління соціоекосистемами в Україні. На основі проведених експертних та соціологічних досліджень виявлені регіональні особливості організації управління соціоекосистемою у м. Львові, Сколівському районі та Львівській області загалом. На підставі результатів досліджень обґрунтовано інформаційне забезпечення організації управління соціоекосистемами і визначено шляхи оптимізації управління соціоекосистемами в умовах соціально-економічних змін України*

*Ключові слова: соціоекосистема, соціоекологічні проблеми, соціологічна інформація, соціоекологічна свідомість, соціоекологічна культура, управління соціоекологічними процесами*

Сучасна світова екологічна, як і економічна та соціальна криза, є наслідком збоїв функціонування фундаментальних механізмів глобальної соціально-екологічної (соціоекосистеми) системи, що потерпає від традиційних (споживацьких) принципів використання природних ресурсів, що призвело до порушення єдності розвитку суспільства та біосфери як єдино реальної можливості їх спільного сутнісного буття, необхідності врахування чинників антропогенного та соціального впливу. Наприклад, в Україні у 2010 р. викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря становили 6 678,0 тис. т; скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти 1 744 млн. м куб; утворено 419 191,7 тис. т. відходів. Отже, антропогенний вплив та його зростаючі негативні соціоекологічні наслідки обумовлюють зміну суспільних підходів до розвитку соціально-економічної, екологічної, науково-технологічної та духовної сфер на світовому, регіональному і зокрема локальному рівнях. Традиційні форми охорони природи за цих умов неспроможні забезпечити ефективний захист біосфери від нераціонального споживання її ресурсів. Утилітарне, "завойовницьке" ставлення до природи повинно відійти в минуле, екологічний імператив має глибоко інтегруватись у різноманітні сфери суспільства. Тому шлях оптимізації впливу суспільства на природу на сучасному етапі необхідно віднайти у стратегії державно-політичного управління економікою та соціальним життям, науковій розробці й активному запровадженні якісно нових, науково-методологічних, соціально-економічних, правових, освітніх, світоглядних принципів, які б відповідали новітній соціоекологічній парадигмі, сприяючи неперервному, сталому та безпечному розвитку України.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних положень взаємодії природи, суспільства та економіки знаходимо у працях Ф. Кене, А. Сміта, А. Тюрго, Т. Мальтуса, Д. Рікардо, Г. Тюнена, Л. Вальраса, А. Маршала, С. Подолінського,

С. Бем-Баверка, К. Віксела, М. Туган-Барановського, Ф. Содді, В. Вернадського, Н. Джоржеско-Рогена, Ю. Одума, Г. Дейлі, Дж. Коба, Р. Костанза, С. Ель Серафі, Я. Тінбергена та ін. Дослідження еколого-економічних проблем і соціальної взаємодії відображені у працях Т. Парсонса, Р. Парка, Е. Бьорджеса, Р. Макензі, Л. Вірта та ін.

Цю проблему активно вивчають і на пострадянському просторі, у тім числі й українські вчені. Дослідження, пов'язані із вивченням взаємозв'язків у соціо-екосистемах належать сучасним вітчизняним ученим: Г. Бачинському, М. Голубцю, С. Злупку, В. Некосу, О. Паламарчуку, В. Поповкіну, О. Шаблію. Грунтовні студії, пов'язані з теоретичним моделюванням соціоекосистем, знаходимо у працях: І. Александрова, Б. Буркинського, Л. Мельника, І. Сотника, О. Бадріака, Ю. Бажала, В. Барановського, Е. Гірусова, А. Голубця, Л. Гринів, Б. Прикіна, М. Руденка, Г. Струкова, Л. Шостак. Теоретичні та прикладні аспекти організації управління соціоекосистемами розглянуто у працях О. Векличко, О. Врублевської, І. Грабинського, М. Долішнього, І. Михасюка, М. Оробчука, А. Дубоделової, Л. Рібуна, І. Синякевича, Ю. Стадницького, А. Хоронжого, Ю. Туниці, С. Харічкова, В. Шевчука та ін.

На сучасному етапі розвитку теорії і практики управління в трансформаційній економіці України проблематика управління соціоекосистемами досліджена недостатньо, і загалом слабо висвітлює організаційну побудову управління соціоекосистемами, принципи і методи організації управління соціоекосистемами, інформаційне забезпечення організації управління соціоекосистемами. Майже відсутні дослідження, у яких би аналізували вплив соціоекологічної свідомості та соціоекологічної культури на організацію управління соціоекосистемами і використовували б моніторинг соціоекологічної свідомості населення для організації управління соціоекосистемами як на державному, так і регіональному рівнях. Саме це обумовлює актуальність обраної теми, передусім з позицій комплексного підходу до вирішення вищезазначених проблем, аналізу існуючого соціоекологічного стану в Україні загалом, а також у конкретних регіональних соціоекосистемах.

Первинну інформаційну базу сформувавши дані, отримані шляхом проведення соціологічних досліджень у Львівській області, Сколівському районі та місті Львові: "Сучасні соціоекологічні проблеми" (квітень–травень 2006 р., n = 70), "Екологія та здоров'я молоді" (січень–березень 2007 р., n = 900), "Роль молоді у вирішенні екологічних та рекреаційних проблем" (квітень 2008 р., n = 198), "Стан довкілля в м. Львові" (лютий–березень 2010 р., n = 80), де n – кількість опитаних осіб та експертів.

Для удосконалення системи організації управління соціоекосистемами в сучасних умовах важливим є одержання адекватної соціальної інформації, яка б відображала реальний стан екологічної свідомості населення. Сьогодні чинник екологічної свідомості розглядають як важливий елемент природоохоронної та господарської діяльності людини, суспільства загалом. Екологічну свідомість розглянуто на двох головних рівнях – науковому і буденному (повсякденному).

Керуючись цими позиціями, перший рівень екологічної свідомості досліджувався на основі експертних оцінок науковців, управлінців, безпосередньо причетних до вирішення екологічних проблем досліджуваного регіону. Було з'ясовано, що переважна більшість опитаних експертів, а це 72,5 %, оцінило екологічну ситуацію в регіоні як незадовільну, критичну й як таку, що потребує негайного вирішення. Серед найнебезпечніших екологічних проблем, зокрема м.Львова, визначено: накопичення побутового сміття (60,0 % від кількості опитаних експертів), забруднення повітря (57,5 %), якість питної води (47,5 %), забруднення водоймищ

(32,5 %). На думку експертів, основною причиною, що загострює екологічну ситуацію в регіоні – це нехтування соціоекологічними проблемами з боку органів влади (65 %), низька екологічна культура керівників підприємств (45,0 %), а також відсутність належної правової та законодавчої бази (30 %). Загострює екологічну ситуацію на Львівщині – низька екологічна культура населення, його ставлення до навколишнього природного середовища (57,5 %), фізична та моральна застарілість виробничих потужностей, технологій (55,0 %), а також те, що суспільство “не доросло” до розуміння наслідків екологічного недбальства (87,5 %). Відповідаючи на питання “Які з нижченаведених напрямів природоохоронної діяльності Ви вважаєте є сьогодні найбільш реальними й ефективними?”, 72,5 % експертів назвали посилення адміністративної й кримінальної відповідальності за екологічні порушення, а 52,5 % фахівців відповіли – впровадження у виробництво екологічно чистих технологій. Окрім того, 45,0 % експертів вказали на необхідність проводити активізацію екологічної освіти та просвіти населення. Серед інших превентивних заходів вказано: посилення відповідальності за порушення встановлених норм, що регулюють питання охорони навколишнього середовища (42,5 %), економічне стимулювання проектів, що мають сприяти поліпшенню екологічної ситуації (40,0 %).

На рівні буденної (масової) екологічної свідомості проблема соціоекологічної кризи передусім пов'язується з неправильною політикою державних інститутів у цій сфері. На це звернуло увагу 67,9 % опитаного населення м.Львова та Львівської області. Серед інших вагомих причин вказано: вичерпування природних ресурсів (48,4 %), господарська діяльність людини (23,8 %). Найнебезпечнішими екологічними проблемами Львівської області, на думку опитаних респондентів, є забруднення повітря – 43,6 % від кількості опитаних; забруднення водоймищ – 42,4 %, якість питної води – 37,9 %. Окрім того, найнегативніший ефект на екологічну ситуацію в регіоні, на думку опитаних, здійснюють: низький рівень екологічної культури населення (30,8 %); нераціональне використання природних ресурсів (30,0 %); нехтування екологічними проблемами владними структурами (26,5 %).

Для покращення на рівні держави екологічної ситуації як просторово-часового співвідношення природних, економічних, соціальних і політичних умов, які створюють відносно стійку систему життєзабезпечення людини і суспільства, опитувані пропонують прийняти жорсткіші закони, щодо забруднення довкілля (накладання штрафів, посилення відповідальності посадових осіб, та ін.) – 42,1 %; запровадити національні програми охорони навколишнього природного середовища (31,4 %); підвищити рівень екологічної свідомості населення (введення курсу екології в школах та ін.) (16,4 %).

У дослідженні виявлено високий рівень готовності молоді долучитися до участі в конкретних екологічних заходах та проектах. Було констатовано, що 74,4 % молодих людей готові підтримати такі заходи. Окрім того, на прикладі Сколівського району Львівської області зафіксовано найвищий рівень стурбованості молодих людей проблемами екологічної кризи в Україні. На наявність такої кризи вказало 87,8 % від кількості опитаних молодих людей.

Організація управління соціоекосистемами потребує низки природоохоронних заходів з боку органів виконавчої влади, керівників промислових підприємств, а також активної залученості жителів конкретних соціоекосистем. Як засвідчують результати проведених експертних та соціологічних опитувань, тільки 6,0 % опитуваних визнали рівень впровадження екологічних заходів в Україні як добре організований. Такі дані є вихідним орієнтиром для створення ефективних систем управління соціоекосистемами в сучасних соціоекономічних умовах.

Шляхи оптимізації управління соціоекосистемами в умовах соціально-економічних змін в Україні, на наш погляд, повинні передбачати таке :

– сформувати єдиний екологобезпечний господарсько-економічний простір, який повинен стати основою сталого та екологобезпечного розвитку країни. Екологізація економіки повинна передбачати розроблення та ведення державної політики використання природних ресурсів як національного, так і регіонального економічного потенціалу, який застосовується в суспільному виробництві та має свою вартість;

– впровадження ефективних економічних інструментів захисту та відновлення екосистем через інвестиційні пріоритети. Необхідно в короткі терміни детально розробити та схвалити інтегровану державну еколого-економічну політику. Лише на основі еколого-економічної системи ринкових реформ в Україні можна докорінно перебудувати взаємовідносини людини з природою в напрямі їх збалансування. Враховуючи це, необхідно розробити та запровадити єдину систему економічної оцінки природних ресурсів; заходи щодо охорони природи та фінансової оцінки збитку, що заподіює довкіллю нерациональне природокористування; розробити сучасні принципи та вдосконалити відповідні податкові інструменти, а також системи кредитування тощо;

– одним із дієвих механізмів стимулювання розвитку екологічного підприємництва та фінансування різних видів природоохоронної діяльності в Україні має неминуче стати система страхових екологічних фондів. Головними джерелами їх формування можуть бути: страхові внески підприємств, діяльність яких пов'язана з ризиком екологічно небезпечних ситуацій та аварій; відрахування від прибутку підприємств, інші надходження, які не підлягають оподаткуванню;

– важливим завданням державного управління соціоекологічними процесами є пропаганда відповідних знань і виховання екологічної свідомості, формування відповідної соціоекологічної культури, яку, на наш погляд, варто розглядати як сталу систему знань, цінностей, культурних еталонів, традицій, соціальних звичок та умінь, які відтворюють найпоширеніші в суспільстві зразки й моделі природоохоронної діяльності та поведінки людини, що реалізуються у сфері соціоекономічних відносин. Відповідно екологічні знання повинні бути обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на стан навколишнього природного середовища;

– розробити комплексну стратегію екологізації освітніх програм, яка враховувала б політичні та соціально-економічні аспекти вирішення проблем впливу суспільства на природне довкілля в Україні, питання історичного досвіду взаємовідносин людини і природи, збереження народних традицій та звичаїв, охорони пам'яток природи тощо.

Реалізація запропонованих заходів потребує внесення змін до законодавства України, виправлення недоліків організаційно-управлінського механізму. Удосконаленню цього механізму, на наше переконання, сприятиме покращення його структури. Пропонуємо створити соціоекологічний інформаційний центр при Кабінеті Міністрів України, соціоекологічний Державний комітет, науково-аналітичну раду з соціоекологічних питань, громадський моніторинг та контроль соціоекосистем, громадські організації з соціоекологічних питань.

Головним завданням запропонованих нововведень є врахування особливостей функціонування кожного компонента соціоекосистеми, а саме – соціальної підсистеми, метою діяльності якої є зростання рівня життя населення, економічної підсистеми з її максимізацією прибутків та екологічної підсистеми, що має за мету збере-

ження та відтворення природних ресурсів. Особливого значення набуває тут зворотний зв'язок у реалізації екологічних і природоохоронних програм, в основі якого повинен бути постійний громадський моніторинг, спрямований на отримання соціоекологічної інформації від населення, фахівців та експертів, необхідної для прийняття науково обгрунтованих рішень як на державному, так і на регіональному рівнях.

1. Екологічний менеджмент : навч. посібник / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 516 с.
2. Екологія і культура / В. С. Крисаченко, С. Б. Кримський, М. А. Голубець та ін. ; відп. ред. В. С. Крисаченко, В. Л. Храмова. – К., 1991. – С. 211–234.
3. Стратегія сталого розвитку регіону : монографія / за заг. ред. д. е. н. І. О. Александрова ; НАН України. Ін-т економік пром-сті. – Донецьк : Вид-во “Ноулідж”, 2010. – 203 с.

## AREAS OF IMPROVEMENT OF SOCIOECOSYSTEMS MANAGEMENT UNDER SOCIAL AND ECONOMIC CHANGES

**N. Danilevich**

*Lviv National Ivan Franko University, Prospekt Svobody 18, Lviv*

This article analyzes the organization of socioecosystemamy in Ukraine. On the basis of expert opinion and research revealed regional features of management socioecosystemoyu in Lviv, Skole region and Lviv region in general. Based on the results of research grounded information support of management socioecosystemamy and the ways of optimization of socioecosystemamy in socio-economic changes Ukraine

Keywords: socioecosystema, socioekolohichni problems sotsiokolohichna information sotsiokolohichna consciousness sotsiokolohichna culture, management processes sotsiokolohichnymy

## НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ СОЦИОЭКОСИСТЕМАМИ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ

**Данилевич Н.М.**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко  
г. Львов ул. Свободы, 18*

В данной статье проанализированы организации управления социоекосистемы в Украине. На основе проведенных экспертных и социологических исследований выявлены региональные особенности организации управления социоекосистемы во Львове, Сколевском районе и Львовской области в целом. На основании результатов исследований обосновано информационное обеспечение организации управления социоекосистемы и определены пути оптимизации управления социоекосистемы в условиях социально-экономических изменений Украина

Ключевые слова: социоекосистемы, социозэкологической проблемы, социологическая информация, социозэкологической сознание, социозэкологической культура, управление социозэкологической процесами